

Механізми фінансування інвестиційно-інноваційних процесів

В статье рассмотрен мировой и отечественный опыт создания эффективных механизмов финансирования инвестиционно-инновационных процессов, их адаптации и возможности использования, для формирования высококонкурентной инновационной национальной экономики.

У статті розглянуто світовий та вітчизняний досвід створення ефективних механізмів фінансування інвестиційно-інноваційних процесів, їх адаптування і можливості використання для формування висококонкурентної інноваційної національної економіки.

World and domestic experience of effective mechanisms creation of investment-innovative processes, its adaptation and possibility of the use for forming of high-competition innovative national economy are considered in the article.

Ключові слова: інвестиції, інновації, механізми фінансування інвестиційно-інноваційних процесів.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Тенденції розвитку вітчизняної економіки свідчать про поглиблення існуючого розриву з провідними економічно розвиненими країнами. Подолання кризових явищ, підвищення стійкості вітчизняної економіки, скорочення технологічного розриву, структурно-галузевої відсталості, недосконалості організаційно-економічних механізмів розвитку створює необхідність стимулювання інноваційної діяльності, форм і джерел її фінансування, формування інвестиційних інструментів, орієнтованих на акумуляцію грошових коштів і розкриття потенціалу вітчизняних підприємств.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблеми фінансового забезпечення інноваційної діяльності, формування дієвих механізмів інвестування в інновації, дослідження підходів до підвищення ефективності фінансових процесів у галузі інновацій розглядаються в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: С. Ільєнкової, А. Пригожина, Н. Лапіна, П. Завліна, М. Туган-Барановського, І. Балабанова,

С. Валдайцева, Ю. Яковця, Р. Фатхутдінова, А. Яковлева, Л. Федулової, А. Гріньова, Н. Шелюбської, О. Амоши, В. Александрової, Ю. Бажала, О. Василика, М. Долішнього, О. Лапко, Д. Кокуріна, Й. Шумпетера, Е. Менсфілда, Б. Санто, Б. Твіса та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Основною складовою ефективною інноваційною діяльністю є розвиток механізмів фінансування, здатних забезпечити залучення інвестиційних ресурсів для реалізації потенційних та існуючих ринкових можливостей, підвищити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств і виробленої ними продукції, сформувати конкурентні переваги за рахунок інноваційних факторів. Проте не дивлячись велику увагу українських дослідників до цієї проблеми, залишаються відкритими питання адаптування і подальшого застосування світових фінансових механізмів в процесі інвестування інноваційних процесів на вітчизняних підприємствах.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження світового та вітчизняного досвіду створення ефективних механізмів фінансування інвестиційно-інноваційних процесів, їх адаптування і можливості використання для формування висококонкурентної інноваційної національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система фінансування інноваційної діяльності має складну структуру, охоплюючи різні форми і механізми, джерела, прийоми і інвестиційні інструменти, націлені на підвищення обсягів і ефективності використання фінансових ресурсів. Сучасна практика фінансування в інноваційній сфері виділяє такі джерела інвестицій як власні, залучені і позичкові кошти.

Наявність, обсяг і рухливість власних коштів підприємства для фінансування інвестицій у інноваційну сферу обумовлюють інноваційно-інвестиційну активність господарюючого суб'єкта, його здатність швидко

акумулювати кошти для розвитку і формування конкурентних перевагах в ринкових умовах. Всі основні джерела власних інвестиційних ресурсів можна розділити на дві групи – це доходи і прибутки підприємства та його надходження.

Зарубіжний досвід підприємництва свідчить про визначальну роль самофінансування інвестицій у свій розвиток. Так, серед країн із розвинутою економікою рівень фінансування за рахунок власних коштів, що не перевищує 50% вважається ризиковим. Вітчизняні комерційні підприємства мають значні можливості для фінансування за рахунок власних джерел. Обсяги інвестицій в інноваційні процеси, сформовані за рахунок власних джерел, в період з 2003-2009 роки в середньому складають 70%. Проте нерозвиненість кредитно-фінансової системи, несформованість відповідної законодавчої бази, недосконалість податкової системи, орієнтованої в основному на фіскальні функції, нестабільність економічної ситуації в державі ускладнюють розвиток інноваційних перетворень на умовах самофінансування і потребують розвитку інших форм інвестування інновацій.

Інвестування розвитку за рахунок власних коштів здійснюється у вигляді використання прибутків від реалізації продукції, доходів від фінансових операцій, коштів від виконання науково-дослідних робіт, продажу технологій та винаходів та інших цільових доходів. Різного роду надходження формують не менш важливу статтю поповнення власних коштів для реінвестиції розвитку, серед яких і амортизаційні відрахування. Використання даного джерела фінансування серед розвинених країн значно розширює інвестиційні можливості підприємств. Частка амортизаційних відрахувань в загальному обсязі поточних і капітальних витрат підприємств в таких країнах становить близько 40%, в той час як в Україні цей показник не перевищує 10-15% [1, с.192]. Механізм

прискореного нарахування амортизаційних відрахувань дає можливість штучно скоротити термін служби основних фондів, дозволяючи направляти ці кошти на укріплення і розвиток потенціалу підприємства, в тому числі і інноваційного. Підвищити рівень накопичення подібного інвестиційного джерела дає можливість пільгова амортизаційна політика. Проте правова база, сформована в нашій державі, поки не стимулює позитивні зрушення в даній галузі.

До інших джерел самофінансування можна віднести також виручку від реалізації вибувшого з виробничого циклу майна, доходи від реалізації і здачі в оренду тимчасово вивільнених активів, іммобілізація в інвестиції частини надлишкових оборотних коштів та ін. Зазвичай їх частка в загальних обсягах власних джерел є незначною, однак і вони спроможні розширити можливості самофінансування.

Ще одним видом фінансування є пакетування або фінансування довгострокового інноваційного проекту з доходу від паралельного короткострокового проекту (проектів), що синхронізується з очікуваними проектними витратами. За умови вибору найбільш прибуткових і менш затратних видів допоміжної комерційної діяльності цей метод постає достатньо оперативним і дієвим.

Досить перспективним напрямком збагачення форм інвестування проектів може слугувати дохід, отриманий від продажу інноваційних технологій та ноу-хау, що не відповідають стратегічним цілям підприємства або не можуть бути використані у виробничому процесі у зв'язку із браком необхідних ресурсів, потужностей та обладнання.

Отже, власний капітал є одним з найважливіших інструментів мобілізації фінансових коштів для здійснення інноваційної діяльності. Його можливості дозволяють швидко акумулювати необхідні ресурси,

знизити ризики від інноваційних проектів, підвищити конкурентоспроможність підприємства і виготовленої ним продукції.

Мобілізація позичкових коштів представляє широкі можливості для інвестування інноваційної діяльності. Значну конкуренцію банкам та іншим фінансовим інститутам складають інвестиційні фонди, в яких акумулюються кошти інвесторів для подальшого отримання прибутку через вкладення їх в цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість. Для українських інвесторів це нова форма вкладення своїх заощаджень з метою їхнього примноження. Динаміка чисельності ІСІ та вартості їх активів у період 2005-2009 свідчить про активне зростання їх кількості (в 23 рази за зазначений період) та нарощування активів вітчизняних ІСІ (більше ніж у 32 рази за зазначений період). Сукупна вартість активів вітчизняних ІСІ на 01.01.2010 склала 82540,93 млн. грн. [2, с.1, 4; 3 с.2; 4, с.3].

Ефективність ринкової економіки в сучасних умовах багато в чому залежить від розвиненості її фінансових можливостей і використання нових форм фінансового капіталу, однією з форм якого постає венчурне фінансування. За даними Української Асоціації інвестиційного бізнесу (УАІБ) за принципом венчурного підприємництва на початок 2010 року в Україні діяло 690 організацій. Їх кількість в період з 2005-2010 роки збільшилась майже в 3,5 рази – на 491 фонд. Вартість активів венчурних фондів теж щорічно зростає і на початок 2010 року склала 76028,21 млн. грн. [3, с. 4; 4, с. 3, 6; 5, с. 2]. Проте ці венчурні підприємства за характером своєї діяльності значно відрізняються від фондів, що розповсюджені у розвинених країнах. Менше 4% вкладань українських венчурів приходить на інвестування промислових підприємств, що дозволяє зробити висновок про їх низьку зацікавленість у вкладанні коштів в національну промисловість і її інноваційний розвиток.

Грошові ресурси недержавних пенсійних фондів в країнах з розвинутою економікою є важливим джерелом фінансування. Подібні фонди здійснюють інвестиційну діяльність через спеціалізовані компанії по управлінню їх активами за рахунок залучених добровільних цільових грошових внесків фізичних та юридичних осіб. Зацікавлення вкладників пенсійних фондів в захисті вкладених грошових коштів від інфляції та в зростанні їх обсягу, стимулює активне фінансування інноваційної діяльності. Світова практика доводить значимість такого джерела фінансування, питома вага якого, наприклад, в Голландії складає майже 10%, а у Великобританії 35%. В Україні подібна форма інвестування інновацій нерозвинена і не може забезпечити серйозні надходження.

Сучасна світова практика фінансування свідчить про значну роль використання інвестиційних позик та банківських кредитів як основних серед позичкових джерел інвестування. Довгострокове кредитування, яке є основою фінансування інноваційної діяльності, становить дуже малу частку в загальному обсязі кредитних вкладень в економіці України. Практика показує, що можливості банківського кредиту можуть значно підвищити ефективність інвестиційних проєктів, дозволяючи більш прийнятним та зручним способом залучити фінансові кошти на довгострокову перспективу, ніж випуск корпоративних акцій або розміщення облігаційних позик. Проте українська практика банківського фінансування характеризується високим ступенем нестабільності і ризикованості, високими рівнями відсоткових ставок, залежності від зовнішнього середовища, відсутністю достатніх правових норм, що значно стримує залучення цього джерела фінансування інвестицій, а в умовах кризи і взагалі робить його неприйнятним.

Поповнити обсяги інвестицій у інноваційні проєкти в сучасних умовах надають можливість інноваційні кредити, на видачі яких

спеціалізуються інноваційні банки та інноваційні фонди. Доступність отримання інноваційного кредиту для малого підприємства значно вища ніж банківського. Це пояснюється високим ступенем зацікавленості інноваційного банку у впровадженні високоприбуткових і перспективних проектів та їх спеціалізацією на окремих напрямках інновацій.

Сучасний ринок фінансових послуг надає широкі можливості для задоволення інвестиційних потреб. На відміну від зарубіжних країн, де лізинг використовується повною мірою, практика використання договору лізингу в Україні тільки набуває поширення, і потребує створення сприятливих умов з боку держави, заснування спеціалізованих лізингових фондів і компаній, розширення правової бази та ін.

Форфейтинг представляє специфічну форму трансформації комерційного кредиту в банківський. Застосування форфейтингу у фінансуванні відбувається у випадках, коли інноваційному підприємству бракує власних коштів на придбання необхідної продукції для використання у виробничому процесі. Досить цікавим джерелом фінансування в розвинених країнах є факторинг, який представляє собою комплекс фінансових послуг, що здійснюється банком клієнту в обмін на поступку дебіторської заборгованості. Договір на умовах факторингу є довгостроковим видом фінансування оборотного капіталу, а тому діє доти, поки сторони задоволені взаємним співробітництвом.

В сучасних умовах у світової практиці фінансування продовжує поширюватися інвестиційний селенг, однак не дивлячись на його високу ефективність, в Україні це джерело фінансування інновацій ще не набуло достатнього розмаху.

Мобілізація залучених коштів здійснюється за рахунок емісії цінних паперів, коштів від їх розміщення на вторинному ринку, розширення статутного фонду шляхом додаткових внесків, закладу майна,

спонсорських та благодійних інвестицій, коштів страхових компаній та інших джерел.

Проблеми фінансування за рахунок кредитів створюють необхідність пошуку і використання інших джерел фінансування інноваційних проектів. Не менш ефективною альтернативою кредитуванню постає використання фінансових важелів ринку цінних паперів. Даний механізм активно використовується акціонерними підприємствами, адже додаткова емісія цінних паперів під певні інноваційні програми надає широкі можливості для акумуляції крупних фінансових ресурсів. Залучення інвестицій за рахунок коштів іноземних інвесторів обмежена правовою базою держави. В Україні таке фінансування має ряд проблем, які потребують державного втручання.

Вторинний ринок продажу цінних паперів надає можливості для нагромадження акціонерного капіталу за рахунок зростання курсу акцій акціонерного підприємства через його канали. Проте механізм залучення коштів від розміщення цінних паперів на вторинному ринку в Україні не розвинений і знаходиться на стадії становлення. Його подальше формування і розвиток стримують нерозвиненість фондового ринку та відсутність дієвого механізму залучення іноземних інвесторів до покупки акцій на вторинному ринку.

Дослідження механізмів фінансування інноваційної діяльності в провідних країнах світу наводить на висновок про встановлення тісного зв'язку між державним урядом країни і її приватним сектором. Державна участь в інноваційній діяльності може включати в себе як безпосередню фінансову підтримку бюджетними коштами (пряме фінансування), так і створення сприятливих умов для функціонування ринкового механізму залучення фінансових ресурсів (непряме фінансування). Досліджені дані свідчать про щорічне скорочення обсягів фінансування Державним

агентством України з інвестицій та інновацій – на 96% в період з 2007-2009 роки [6]. Знижуються обсяги інвестицій і за основними бюджетними програмами.

Висновки даного дослідження та перспективи подальших розробок. Таким чином, проведений вище аналіз структури та форм інвестування інноваційної сфери в Україні в умовах переходу до ринкової економіки дозволив нам визначити найбільш перспективні його джерела, такі як венчурне фінансування, лізинг та довгострокове банківське кредитування. Спираючись на це, нам вдалось сформуванати основні рекомендації для підтримки і підвищення ефективності використання зазначених форм інвестування інновацій.

Суспільна природа венчурного капіталу обумовлює необхідність активної його підтримки та розвитку з боку держави: внесення змін до законодавчих актів таких як Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)», який стимулює лише створення венчурних фондів, проте не розвиток видів їхньої діяльності; розвиток системи державної підтримки венчурних фондів і організацій; розроблення державних і регіональних Програм стимулювання венчурного підприємництва; створення регіональних фондів венчурного інвестування; розвиток венчурної інфраструктури.

Розширення меж залучення кредитних ресурсів має відбуватися шляхом використання економічних механізмів стимулювання, таких як: можливість дотації кредиторів пріоритетних галузей економіки державою у розмірі відсотка премії за підвищений ризик; створення банків та інноваційних фондів довгострокового кредитування інновацій; формування механізму кредитування малих підприємств; надання державної підтримки для поширення і розвитку інноваційних кредитів;

застосування методів адміністративного регулювання через встановлення обов'язкової частини довгострокових кредитів для комерційних банків.

Необхідним є внесення законодавчих змін у базу оподаткування лізингових договорів і угод, шляхом зміни статей Закону «Про податок на додану вартість» та виключення практики подвійного оподаткування при здійсненні фінансового прямого і зворотного лізингу; всебічна підтримка ринку лізингових послуг з боку держави шляхом створення сприятливих умов для заснування спеціалізованих лізингових фондів і компаній та ін.

Отже, розвиток та поширення зазначених механізмів фінансування значно розширить інвестиційні процеси в галузі інновацій, надасть можливості для активізації інноваційної діяльності на вітчизняних підприємствах і стане основним двигуном зростання їх конкурентоспроможності на світовому ринку. Проте, їх використання в національних умовах потребує всебічної державної підтримки, створення сприятливих умов розвитку і функціонування, використання державних і регіональних важелів і механізмів регулювання.

В якості перспектив подальших розробок може слугувати проведення дослідження механізмів фінансування інвестиційно-інноваційних процесів на підприємствах хлібопекарської галузі.

Література

1. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : навчальний посібник / С. М. Ілляшенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.
2. УІАБ: Аналітичний огляд ринку ІСІ в Україні, 2007 р.– 12 с.
3. УІАБ: Аналітичний огляд ринку ІСІ в Україні, 2006 р.– 12 с.
4. УІАБ: Аналітичний огляд ринку ІСІ в Україні, 2009 р.– 15 с.
5. УІАБ: Аналітичний огляд ринку ІСІ в Україні, 2008 р.– 13 с

6. Кублікова Т. Б. Напрямки розвитку інститутів спільного інвестування в Україні / Т. Б. Кублікова // Збірник наукових праць. – Одеса: ОДЕУ, 2009. – № 11. – С. 114-118.